

UZ DVÄDESETOGODIŠNJCU INSTITUTA ZA ISTORIJU U SARAJEVU

Ove godine navršavaju se dvije decenije rada Instituta, čije osnivanje i početni koraci padaju u poslijeratno vrijeme kada su u našoj sredini stvarani realni uslovi za sistematski napredak nauke i obrazovanje brojnih naučnih ustanova. U proteklom dvadesetogodišnjem razdoblju Institut se uobličavao, sazrijevao i razvijao, dajući doprinos uzdizanju naučnih i stručnih kadrova i istoriografiji u Bosni i Hercegovini.

U prvoj fazi svog djelovanja, od osnivanja potkraj 1958. do 1974. godine, program Instituta bio je prvenstveno usmjeren na istraživanje i proučavanje istorije radničkog pokreta, nurođenooslobodilačke borbe i socijalističke revolucije kod nas, s obzirom na to da je najnovija istorija, napose ova njena oblast, u nauci bila neadekvatno zastupljena, a sa društveno-političkog stanovišta vrlo aktuelna. Ovakva orijentacija uslovila je karakter i naziv ustanove-Institut za proučavanje istorije radničkog pokreta. Proširenjem tematike u skladu sa opštim potrebama i zahtjevima istorijske nauke ustanova se stalno razvijala i prerasla 1974. godine u Institut za istoriju.

Formiranju Instituta prethodilo je djelovanje Istorijskog odjeljenja, odnosno Istorijskog arhiva Centralnog komiteta Saveza komunista Bosne i Hercegovine. Mada je u okviru ovog Odjeljenja i Istorijskog arhiva obavljen niz pionirskih poslova neophodnih i za kasniju djelatnost Instituta, ipak se pokazalo da se tako ne mogu realizovati krupni i raznovrsni zadaci pred kojima je stajala istorijska nauka u Bosni i Hercegovini, pogotovo u oblasti istorije radničkog pokreta i novije istorije u cjelini. To je bio razlog da sredinom 1958. godine Izvršno vijeće Skupštine SR Bosne i Hercegovine donese Uredbu o osnivanju Instituta za proučavanje istorije radničkog pokreta u Sarajevu. Prema toj Uredbi, pred Institut su postavljeni sljedeći zadaci: da na naučnoj bazi proučava, podstiče i organizuje proučavanje istorije radničkog pokreta i narodne revolucije; da radi na usavršavanju stručnog i naučnog kadra; da objavljuje, tj. neposredno saopštava rezultate svog naučnog rada i da sarađuje sa srodnim ustanovama i organizacijama kao i pojedinim naučnim radnicima u zemlji.

Iako je Institut formiran avgusta 1958. godine, njegova samostalna djelatnost počinje u januaru 1959. godine, kada se i formalno odvojio od Istorijskog odjeljenja CK SK Bosne i Hercegovine. U naredne dvije go-

dine u Institutu se najviše radilo na prikupljanju i arhivističko-dokumentacionom sređivanju grade koja se odnosi na istoriju radničkog pokreta i revolucije. U tom periodu građa preuzeta od Istoriskog odjeljenja CK SK Bosne i Hercegovine obogaćena je novim zbirkama. Prikupljeno je nekoliko hiljada originalnih dokumenata, mikrofilmova, fotokopija kao i brojni rukopisi sjećanja. Preuzeta i novopribavljena grada razvrstana je po istorijskim periodima. Inventarisano je oko 25.000 dokumenata. Arhivistički je obradeno 5.600 dokumenata iz NOB-a i izradena regesta za preko 6.000 dokumenata. Napravljena je kartoteka podataka za meduratni i ratni period. Istodobno saradnici Instituta bili su angažovani na izradi bibliografija, hronologija studijskih projekata i sl.

U cilju daljeg unapredovanja naučnog i stručnog rada u Institutu se sredinom 1961. godine formira Odjeljenje istorijske obrade i Odjeljenje istorijske građe. U okviru Odjeljenja istorijske građe nastavljen je rad na prikupljanju i obradi građe.

U okviru Odjeljenja istorijske građe, uporedo sa prikupljanjem i obradom dokumenata, proširena je djelatnost na publikovanje izvora. Tako su pripremljena dva toma dokumenata ZAVNOBiH-a, koji su objavljeni povodom 25-godišnjice Prvog zasjedanja ZAVNOBiH-a. Pripremljena je i štampana knjiga dokumenata o djelatnosti Komunističke partije Jugoslavije u Bosni i Hercegovini od 1921. do 1941. Takođe je pripremljeno i štampano faksimilno izdanje lista »Radničko jedinstvo« (1922 — 1923), organa Nezavisnih sindikata.

Tokom 1971 — 1972. godine u Institutu je izrađena »Hronologija radničkog pokreta Bosne i Hercegovine do 1941«, u koju je uvršteno oko 3500 hronoloških jedinica.

Novoformirano Odjeljenje istorijske obrade, započinjući svoj rad sa sedam stalnih i četiri spoljna saradnika, izradilo je 1962. godine, u skladu sa studijskim projektom Istorije SKJ, perspektivni program, koji je razrađen na sljedeće teme: Radnički pokret u Bosni i Hercegovini do majskih štrajkova 1906. godine; Rascjep u bosanskohercegovačkom radničkom pokretu 1918—1921. godine; Radnički pokret u Bosni i Hercegovini 1921—1929. godine; KPJ i radnički pokret u Bosni i Hercegovini 1929—1937. godine; Napredni omladinski pokret u Bosni i Hercegovini od 1937—1941. godine; Sindikalni pokret i tarifno-štrajkačke akcije u Bosni i Hercegovini od 1935—1941. godine; Organizacioni i idejni razvitak KPJ u Bosni i Hercegovini 1937—1941. godine; Antifašistički pokret žena u Bosni i Hercegovini 1937—1941. godine; KPJ u periodu priprema i pokretanja ustanka u Hercegovini 1941. godine; Pripreme i pokretanje ustanka u istočnoj Bosni; Razvoj narodne vlasti u Bosni i Hercegovini do II zasjedanja AVNOJ-a i Okupacioni sistemi u Bosni i Hercegovini 1941. godine. Ovaj program kasnije je dopunjavan i modifikiran.

Povećane obaveze i ambicije Instituta iziskivale su posebnu brigu u pogledu angažovanja i uzdizanja naučnih i stručnih saradnika. Pri tome je ostvarena stalna i korisna saradnja sa katedrama za istoriju filozofskih fakulteta u Sarajevu i Beogradu, kao i s drugim naučnim ustanovama i istaknutim istoričarima u zemlji i inostranstvu. Kvalifikaciona

struktura saradnika poboljšavana je na taj način što je pretežan broj onih koji su preuzeли tematske zadatke upućivan na postdiplomske studije i razne druge oblike usavršavanja i specijalizacije u zemlji i inostranstvu. Zahvaljujući takvoj orijentaciji i materijalnoj podršci nadležnih društvenih faktora, do sada je 13 saradnika izradilo i odbranilo doktorske disertacije, a 15 asistenata završilo postdiplomske studije. Njihove doktorske i magistarske teze, koje su po pravilu tretirale važnije neobrađene probleme naše istorije, predstavljaju, uzevši u cijelini, vrijedan i zapužen naučni doprinos. Preko 20 članova našeg kolektiva učestvovalo je na međunarodnim simpozijumima, kolokvijumima, kraćim i dužim specijalizacijama i istraživanjima u više zemalja. Njihovi boravci omogućili su Institutu da uspostavi još tješnje veze sa raznim istorijskim institutima, arhivima i bibliotekama kao i sa afirmisanim istoričarima u naučnim centrima u Jugoslaviji i nizu evropskih zemalja.

Posebno je važno istaći da je proces ospozobljavanja i usavršavanja naučnog i stručnog kadra u zemlji i inostranstvu tekao uporedno sa ostvarivanjem dugoročnih i jednogodišnjih programa Instituta.

Imajući u vidu naučne potrebe i težnje da Institut svoju djelatnost proširi na sve periode i oblasti naše istorije, njegovi organi upravljanja definisali su sredinom 1971. godine Petogodišnji program rada, koji je predviđao obradu sljedećih tema: Borba Muslimana u Bosni i Hercegovini za vjersku autonomiju i stvaranje prvih političkih organizacija; Borba Srba Bosne i Hercegovine za vjersku i prosvjetnu autonomiju; Bosanskohercegovački sabor; Nacionalno pitanje u Bosni i Hercegovini u svijetlu istorijskog razvitka radničkog pokreta i narodnooslobodilačkog pokreta; Bosna i Hercegovina i stvaranje jugoslovenske države; Sindikalni pokret u Bosni i Hercegovini 1919—1941; Reformizam u radničkom pokretu u Bosni i Hercegovini između dva rata (1921—1941); Bosna i Hercegovina u politici ustaškog pokreta; Radikalna stranka u Bosni i Hercegovini 1919—1941; Savez zemljoradnika (Zemljoradnička stranka) u Bosni i Hercegovini (1919—1941); Hrvatska politika u Bosni i Hercegovini od 1918—1941. godine; Istoriski razvoj Socijalističkog saveza radnog naroda u Bosni i Hercegovini; Omladinski pokret u Bosni i Hercegovini u NOP-u; Četnički pokret u Bosni i Hercegovini 1941—1945. godine; Socijalna i nacionalna struktura partizanskih odreda u Bosni i Hercegovini 1941. godine; Izgradnja bosanskohercegovačke državnosti u uslovima NOR-a; Razvoj političkog sistema u Bosni i Hercegovini od 1946. do 1971. godine i Agrarni odnosi u Bosni i Hercegovini 1945. do 1953. godine.

Iz ovog Petogodišnjeg programa do sada je devet tema završeno, tri se privode kraj, a pet tema nije uzeto u obradu, jer se Institut u međuvremenu orijentisao na prioritetnije zadatke.

Sada se u Institutu radi na realizaciji novog srednjoročnog programa za period 1976—1980. godine, kojim je pored tema iz novije istorije planirana i obrada nekoliko tema iz srednjeg vijeka i osmanskog perioda. Ovakva programska koncepcija stoji u tijesnoj vezi sa proširenim djelokrugom Instituta i njegovim prerastanjem 1974. godine u Institut za istoriju. Pored rada na projektima i temama iz pomenutog srednjoročnog programa rada, 1976. godine sedam saradnika Instituta je angažovano na

pisanju IV, V i VI knjige višetomne Istorije naroda Bosne i Hercegovine, u organizaciji Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine.

Danas je u Institutu zaposlen 21. stalni naučni i stručni saradnik. Od tog broja 11. su doktori nauka a 6. magistri. U administraciji i drugim pomoćnim službama radi 10. radnika.

Potrebno je posebno istaći da su u proteklom periodu saradnici Instituta, osim ispunjavanja redovnih programske obaveza, izradili više monografija, studija, članaka i drugih radova, pripremili nekoliko zbornika grade i drugih publikacija. Rezultati ove aktivnosti su npr.: studija »Vjerske zajednice i politička zbivanja u Bosni i Hercegovini 1878 — 1945« na kojoj je radilo sedam saradnika i knjiga grade »Žene Bosne i Hercegovine u NOB«, koju je pripremilo pet saradnika; zbornik grade »Ivan Krndelj — grada za monografiju«, na kojem su radila dva saradnika; studija »Istorijski razvoj socijalističkog saveza do 1963«, i dr.

Institut je 1965. godine pokrenuo časopis »Prilozi«. Pojavom »Priloga« saradnici Instituta i širi krug drugih istoričara su dobili mogućnost da putem ove periodične publikacije saopštavaju rezultate svog naučno-istraživačkog rada. Prilozi su već stekli naučnu afirmaciju. Pored stalnih saradnika Instituta, u našem časopisu objavljaju svoje radove i brojni istoričari iz zemlje i inostranstva. Putem »Priloga« Institut je ostvario široke kontakte i veze sa mnogim naučnim ustanovama u zemlji i u svijetu.

Iz »Bibliografije izdanja Instituta za istoriju u Sarajevu i objavljenih radova saradnika Instituta 1959—1978«* koja je izradena povodom dvadesetogodišnjice Instituta vidi se:

1. Da je do sada štampano 15 brojeva časopisa »Prilozi«, 5 knjiga zbornika radova sa naučnih skupova, 7 knjiga izvora i hronologija događaja iz istorije radničkog pokreta do 1941. godine.

2. Da su stalni saradnici Instituta izradili i posredstvom Instituta ili u saradnji sa drugim naučnim i izdavačkim ustanovama, objavili: 22 monografije i druge knjige, 227 članka i rasprava, 115 priloga i diskusija i 202 prikaza, osvrta i kritika.

3. Da su spoljni saradnici Instituta objavili do sada u raznim izdanjima Instituta: 188 članaka i rasprava, 32 priloga, 118 diskusija i 26 prikaza, osvrta i kritika.

U cijelini uzevši pomenuti radovi čine bibliografiju od preko hiljadu jedinica.

Da bi se dobila potpunija slika rezultata dvadesetogodišnjeg naučno-istraživačkog rada Instituta ovoj bibliografiji treba dodati još rukopise: dvije monografije i jednu knjigu grade koje se nalaze u štampi, jedanaest obrađenih tema i petnaest magisterskih radova. Osim toga, izvjestan broj projekata i tema nalazi se u poodmakloj fazi obrade, a nekoliko desetina radova predato je u štampu ili saopšteno na naučnim skupovima i savjetovanjima u zemlji i inostranstvu,

* Vidi str. 471—575.

Tematska struktura svih radova nastalih u Institutu pokazuje da ih se većina odnosi na noviji period bosanskohercegovačke istorije, dok znatno manji broj priloga tretira srednjovjekovni i osmanski period. Ova razlika odražava razvitak Instituta kao naučne ustanove koja se do 1974. godine pretežno bavila istorijom radničkog pokreta, a zatim se opredijelila za širi naučni program.

S obzirom na to da se istorija naroda Bosne i Hercegovine ne može izučavati izdvojeno od zbivanja u jugoslovenskim i drugim susjednim zemljama, posvećivana je pažnja i određenijim istorijskim procesima u jugoistočnoj Evropi. Stoga je i do 1974. u Institutu obrađivana kompleksnija problematika bosanskohercegovačke istorije od 1878. do 1945.

U proteklom periodu Institut je organizovao više naučnih skupova i savjetovanja i upućivao svoje saradnike na simpozijume koje su priređivale druge naučne ustanove u zemlji i inostranstvu. Institut se samostalno ili u saradnji sa Akademijom nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Katedrom za istoriju Filozofskog fakulteta u Sarajevu, Orientalnim Institutom u Sarajevu, Istorijsko-pravnom katedrom i Katedrom državnog i međunarodnog prava Pravnog fakulteta u Sarajevu, Katedrom za političke nauke Fakulteta političkih nauka u Sarajevu, Komisijom za istoriju Predsjedništva CK SK BiH, Društvom istoričara Bosne i Hercegovine, Republičkim odborom SUBNOR-a BiH, Zajednicom institucija za noviju istoriju naroda i narodnosti Jugoslavije i drugim srodnim ustanovama, organizovao niz naučnih skupova i savjetovanja od kojih treba pomenuti ove: povodom pojave »Pregleda istorije SKJ« (1964), »Istorijske prepostavke Republike Bosne i Hercegovine (1968), »1941. u istoriji naroda Bosne i Hercegovine« (1971), »AVNOJ i narodnooslobodilačka borba u Bosni i Hercegovini« (1973), »Mlada Bosna« (1974), »Banja Luka u novijoj istoriji« (1976), »Kozara u NOB-i« (1977), »Četvrti i Peta konferencija KPJ za Bosnu i Hercegovinu u istorijskom razvitu revolucionarnog pokreta 1938.—1941« (1978).

Bitno je istaći da su na ovim skupovima rasvjetljavana brojna otvorena pitanja iz bliže i dalje prošlosti, uz učešće istoričara iz svih jugoslovenskih naučnih centara. Na izvjesnim skupovima bili su prisutni i neposredni učesnici istorijskih događaja koji su svojim prilozima i diskusijama doprinosili da se pojedina pitanja, osobito ona za koja nedostaju relevantni dokumenti, svestranije osvijetle. Saopštenja i diskusije sa ovih skupova i savjetovanja uglavnom su objavljeni te su na taj način postali dostupni naučnoj i široj javnosti.

Naučni i stručni potencijali Instituta, odnosno njegovih saradnika došli su, u vidu pisane i žive riječi, do vidnog izražaja na kongresima i skupštinama istoričara, u univerzitetskoj nastavi, u redakcijama i na stranicama brojnih publikacija, na seminarima i savjetovanjima nastavnika istorije, u kritičkim razmatranjima i analizama nastavnih programa i udžbeničke literature, u komisijama za istoriju SK, na polju ideoško-političkog obrazovanja, u odgovarajućim emisijama radija i televizije, na javnim tribinama itd. Institut je, takođe, stalno davao svoj doprinos obilježavanju svih značajnih jubileja iz naše istorije i drugim društvenim akcijama, potvrđujući time svoju angažovanost, otvorenost i sprem-

nost na saradnju sa drugim naučnim ustanovama, radnim i društveno-političkim organizacijama.

Za rezultate postignute na polju istoriografije do sada su dva saradnika Instituta dobila Dvadesetosedmojulsку nagradu, trojica nagradu »Veselin Masleša«, jedan nagradu »4 juli«, a više članova kolektiva je odlikovano.

Dosadašnji razvoj i uspjesi Instituta u velikoj mjeri su ostvareni zahvaljujući povoljnoj društveno-političkoj i kulturnoj atmosferi u našoj sredini, izgradnji i uspješnom funkcionisanju samouprave unutar ustanove, zdravim međuljudskim i drugarskim odnosima u kolektivu, te stalnoj brizi i materijalnoj podršci šire društvene zajednice.

Ostvareni nivo i rezultati nesumnjivo čine solidnu osnovu daljeg napretka Instituta, pred kojim stoje složeni i odgovorni naučni zadaci. Njihovo ispunjavanje zahtijeva sistematsko podmlađivanje i usavršavanje naučnog kadra, unapređenje metoda rada i proširivanje istraživanja u svim oblastima naše istorije, napose u poslijeratnom periodu obnove i socijalističke izgradnje, jačanje materijalne podloge Instituta neposrednim povezivanjem sa udruženim radom. Time će se stvoriti još povoljnije mogućnosti da Institut daje nove i veće doprinose istoriografiji čiji je osnovni smisao i cilj da svestrano i objektivno osvijetli viševjekovnu, buru i bogatu istoriju naših naroda.

Dr Zdravko Antonić